

Az egyetemi könyvtárak külföldifolyóirat-gyarápításának stratégiája és finanszírozásának kérdései

A felsőoktatás és kutatás külföldifolyóirat-ellátottsága színvonalának javítására, finanszírozására készült tanulmányok összefoglalása. A szakértői bizottság a helyzetfelmérést, elemzést és ajánlásokat az Oktatási Minisztérium felsőoktatási és tudományos ügyek helyettes államtitkárának felkérésére végezte el.

1999-ben az Oktatási Minisztérium felsőoktatási és tudományos ügyek helyettes államtitkárának felkérésére elemeztük a felsőoktatás és kutatás külföldifolyóirat-ellátottságát, javaslatokat fogalmaztunk meg a szakirodalmi ellátás bővítésére és finanszírozására, tekintettel a papír alapú és elektronikus folyóiratok (továbbiakban e-folyóiratok), valamint teljes szövegű CD-ROM adatbázisok előfizetésére. Elemzésünket, javaslatainkat az egyetemi könyvtárak folyóirat-, online és CD-ROM adatbázisok jelenleg előfizetett és új igényeinek összesített adatbázisa, valamint a korábban e témákban készült publikációink, illetve az MKM világbanki hitelt felvevő projekt „Tankönyv és Felsőoktatási Könyvtárak Fejlesztési Programja” (TFKF) Könyvtári Alprogramja (1992–1995) keretében készült elemzések alapján fogalmaztuk meg.

A következőkben az elemzés és ajánlások, a finanszírozási stratégia szerkesztett változatát adjuk közre. Köszönetet mondunk Téglási Ágnes főtanácsosnak, az egyetemi könyvtárak igazgatóinak és munkatársainak közreműködésükért, valamint a szakértői csoport munkáját közvetlenül segítő Novák Gabriellának és Németh Péternek, akik a statisztikai elemzésekben, szerkesztésben voltak segítségünkre.

Az egyetemi könyvtárak funkciói és a gyűjteményfejlesztés kapcsolata

A felsőoktatásról szóló – többször módosított – 1993. évi LXXX. törvény, valamint a felsőoktatás fejlesztéséről szóló 1995. évi Országgyűlési határozat a felsőoktatás minőségi és mennyiségi átstrukturálását fogalmazta meg. A felsőoktatási

képzési formák és rendszerek átalakulása a könyvtárakkal szemben is növekvő minőségi, mennyiségi követelményeket és igényeket támaszt. A könyvtári állomány és szolgáltatások extenzív igénybevételenek növekedését a teljesség igénye nélkül az alábbi célok involválják:

➤ a hallgatói létszám növelése, a kötelező óraszám csökkentése, az átjárhatóság, a távoktatás, a felnőttek folyamatos képzése, a felsőfokú szakképzés, az önálló tanulmányi munkára nevelés, a tudományos kutatómunka módszereinek elsajátítása.

A gazdasági és társadalmi rendszerváltozás alapvetően megváltoztatta a könyvtárak működési feltételeit, a könyvtárak és könyvtárosok lépéskényszerbe kerültek gyűjteményük és szolgáltatásaik fenntartása, valamint fejlesztési igényeik megvalósíthatósága és megvalósítása érdekében. Világossá vált, hogy a hagyományos könyvtári felfogással, ami egy-egy könyvtár értékét kizárólag a gyűjtemény nagyságával méri, le kell számolni. Napjainkban a könyvtár „jóságának” méréjéül a könyvtáron keresztül elérhető információk minősége és tömege szolgál, azaz a könyvtáraknak, egy ország könyvtári rendszerének biztosítaniuk kell a felhasználók információs igényeinek optimális kiszolgálását, a felhasználók számára elérhetővé kell tenni az ország és a világ könyvtárainak információs vagyonát.

Mindezek a kívánalmak az egyetemi könyvtárak gyűjteményfejlesztési politikájának szükségszerű változtatását, rugalmasságát igénylik. A könyvtár az egyetem minőségi létének olyan alapfeltétele, amelytől mind az egész intézménynek, mind szakjainak, szakirányainak, tudományos minősítő képzésének (PhD) az akkreditációja függhet. Az új szakok, szakirányok indításának

tudományos infrastruktúráját a nemzetközi normatívákhoz igazodó szakgyűjtemény és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások adják.

A hazai tudományos könyvtárak állományfejlesztési politikájának arculatát a mindenkor fennálló igényei és finanszírozási korlátai formálták. A könyvtárak e politikát, illetve saját elképzeléseiket gyűjtőköri szabályzataikban rögzítették. E gyűjtőköri szabályzatok általában a kívánatos gyűjteményfejlesztést rögzítették, és sohasem a lehetőséget.

Az MKM-Világbank TFKF program keretében elindított helyzetfelmérő és fejlesztési irányok kimunkálása során a könyvtárak szembesültek korábban megfogalmazott gyűjteményépítési elképzeléseikkel, azaz: gyűjteményeik mennyire felelnek meg a fenntartó oktatási-kutatási igényeinek, tágabban a hazai könyvtári rendszer mennyiben tudja kielégíteni a felhasználók kívánalmait.

Az állományelemzési munkálatok jelentős szerepet tölthetnek be a hazai könyvtárak állományának tudatos formálásában, a múltbeli hiányosságok feltérképezésében, és a jövőbeni fejlesztési irányok megfogalmazásában. Az erőforrás-korlátos külső feltételek kényszerítik a könyvtárakat, hogy a korábbi papírforma szerint létező gyűjtőköri kooperációt erőforrás-megosztáson alapuló valószínűségi együttműködést eredményező, gazdaságilag hatékony gyűjteményépítéssel váltsák fel. A külső feltételek változása lehetőséget is teremt erre, gondoljunk itt elsősorban az elektronikus hálózat és szolgáltatások nyújtotta kooperatív erőforrás-kihasználás előnyeire. A felhasználói igények gyors változása, a dokumentumok mennyiségének növekedése, és a dokumentumtípusok, a kapcsolódó szolgáltatások folyamatos változása rugalmasságra, a változásokhoz való dinamikus alkalmazkodásra késztetik a könyvtárakat és könyvtárosokat.

A gyűjtemények elemzése során nyilvánvalóvá vált:

- a hazai egyetemi gyűjtemények elmaradottsága a nyugat-európai egyetemek könyvtári gyűjteményeinek színvonalától,
- a gyűjteményfejlesztésre irányzott költségvetési keretek szűkössége.

A felsőoktatás minőségének biztosítása, a felzárkózás követelménye, az egyetemek versenyképességének növelése alapvetően előtérbe kell, hogy helyezze a korszerű gyűjtemények és információszolgáltatások fejlesztését. Ennek érdekében a felsőoktatás finanszírozási rendszerében helyet kellene kapniuk bizonyos gyűjteményfejlesztési ajánlásoknak, mint pl. 1 nappali hallgatóra jutó kurrens könyv- és folyóirat-beszerzés kívánatos mértéke, 1-1 induló új szak akkreditálásának minimális könyvtári-gyűjteményi háttere stb. Az

egyetemek rangsorának kialakításában az intézményi költségvetésben a könyvtárra fordított összegeknek is szerepet kellene kapniuk.

Összehasonlításként néhány európai adat az állománygyarapítási összegekre vonatkozóan:

A British Council 1999-es tájékoztatója szerint az Egyesült Királyságban 1 nappali tagozatos egyetemi hallgatóra jutó átlagos állománygyarapítás 39,35 GBP könyvre, és 65,21 GBP folyóíratra, azaz összesen 104,56 angol font. Ha ezt kivonjuk hazai viszonyokra, akkor 160 ezer nappali tagozatos egyetemi hallgatóval számolva 2,56 milliárd Ft-ot kellene költeni könyvre, és 10,56 milliárd Ft-ot folyóirat-előfizetésre a fenti átlagot figyelembe véve.

A finnországi egyetemi könyvtárak gyarapítási összege 1996-ban 1 nappali tagozatos hallgatóra 600 finn márka volt átlagosan (340 FIM alsó és 1100 FIM felső határ); valamennyi hallgatót beszámítva 400 márka/hallgató. A finn egyetemi hallgatókra tehát a dupláját költhették a finn egyetemi könyvtárak a miénkkal összehasonlítva. Folytathatnánk az összehasonlításokat számos európai felsőoktatási intézmény könyvtári ellátottságával kapcsolatosan, de ugyanezt az eredményt kapnánk, azaz a hazai felsőoktatási könyvtárak gyarapításának finanszírozási keretei elmaradnak a fejlett országok egyetemi, főiskolai könyvtárainak szintjétől.

Az MKM-Világbank TFKF program

A magyar felsőoktatási könyvtárak könyv- és folyóirat-állományának vizsgálata, és az állományfejlesztésre vonatkozó javaslatok kidolgozása csaknem egy évtizede folyik.

1992 nyarán a Művelődési és Köznevelési Minisztérium 60 kérdőívet küldött szét a felsőoktatási intézmények könyvtáraiba, hogy a gyűjtemények állapotáról, a költségvetési helyzetről, a könyvtárak igényeiről tájékozódjon. A kérdőíves felmérés nyomán elvégzett számítások szerint 1991-ben a felsőoktatásban részt vevő nappali hallgatókra fejenként 65 USD-nak megfelelő összeg jutott.

A felmérés alapján külföldi és magyar szakértők további vizsgálatokat, számításokat végeztek azzal a céllal, hogy meghatározzák, hogyan lehetne a magyar felsőoktatási könyvtárak állományát a fejlett országok könyvtáraiét megközelítő színvonalra emelni külső forrás bevonásával. *Ivor Kemp*, a Világbank szakértője megállapította, hogy a magyar felsőoktatási könyvtárakban a vizsgálatot megelőző 40 év alatt a nyugati szakirodalom beszerzése korlátozott volt, ezért e területen különösen nagyok a hiányok. Kevés a korszerű információhordozókon megjelent dokumentum beszerzése.

se. Az induló új szakoknak nincsen meg a szükséges dokumentumháttérük.

1993 és 1995 között a szakértői munka, a felsőoktatási könyvtárak fejlesztésére vonatkozó javaslatok kidolgozása tovább folytatódott a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Könyvtári Osztálya által szervezett „Tankönyv és Felsőoktatási Könyvtárak Fejlesztési Programja” Könyvtári Alprogramjának keretében. Mintegy 100 magyar és külföldi szakértő vizsgálta meg a magyar felsőoktatási könyvtárak helyzetét, és öntötte formába javaslatait. Az állományfejlesztésről a magyar szakértők résztanulmányait és egyéb dokumentumokat figyelembe véve, valamint az egyes könyvtárakban tett látogatások és a könyvtárosokkal szervezett konzultációk tapasztalatait mérlegelve Hannelore Rader és Czigány Magda készítették javaslatot.

H. Rader véleménye az volt, hogy a folyóiratok beszerzése terén van a legnagyobb hiány. Javasolta, hogy a magfolyóiratok gyűjteménye minden egyetemen álljon rendelkezésre, és a kutatás támogatása céljából minden szükséges folyóirat legyen meg az egyetemek valamelyikén, ahol a többieknek is rendelkezésére áll. Czigány Magda is prioritásként határozta meg az oktatást segítő könyvek és folyóiratok maggyűjteményének védelmét.

A TFKF könyvtári alprogramja keretében létrejött tanulmányokból, javaslatokból egyetlen, egységes fejlesztési terv született, amelyet 1995-ben a Világbank Budapestre látogató küldöttsége megvitatott és elfogadott. (Ezt a dokumentumot – a bizottság vezetőjéről – a szakma *Neal-jelentésként* emlegeti.) A fejlesztési tervet széles körben bemutatta, ismertette ugyanez év májusában a TFKF könyvtári alprogramjának munkáját lezáró konferencia és szeminárium sorozat.

A TFKF program négy területre összpontosította a figyelmet: számítógépesítés, épületkorszerűsítés és fejlesztés, személyzet- és állományfejlesztés. A program 5 évre 80 millió USD-t irányzott elő gyűjteményfejlesztésre, feltételezve a Világbank és a magyar kormány közös finanszírozását, amely a magyar fél oldaláról szerkezeti támogatást kívánt biztosítani az alábbi ütemezésben:

Időszak	Világbank		Magyar kormány	
	%	1000 USD	%	1000 USD
Első év	16	6 400	10	4 000
Második év	28	11 200	16	6 400
Harmadik év	28	11 200	20	8 000
Negyedik év	20	8 000	24	9 600
Ötödik év	8	3 200	30	12 000
Összesen:	100	40 000	100	40 000

Az ütemezés szerint az ötödik évben a támogatást csaknem teljesen a magyar kormány által biztosított keretből folyósították volna, hogy így biztosítsák a kölcsön lejártá után az állami kötelezettségvállalás automatikus beépülését az egyetemi könyvtárak költségvetésébe.

A TFKF projekt célja a tanulás, oktatás könyvtári háttérének megeremtése volt. A támogatás nagyságára vonatkozó javaslat kidolgozásakor az 1995/1996-os tanév tervezett hallgatói létszáma lett figyelembe véve – összesen 143 534 teljes idejűre átszámított hallgatói létszám. Oktatói, kutatói létszámot ez a javaslat nem vett figyelembe a tervezett kölcsön jellegéből következően.

A jelen helyzet

Az 1998/99-es tanévben 163 100 nappali hallgató, az esti, levelező stb. formákat is figyelembe véve, összesen 188 708 teljes idejű hallgató és 21 323 oktató, kutató szerepel az Oktatási Minisztérium 1999-ben megjelent statisztikájában. Ez a létszám a jelenlegi tanévben tovább emelkedett, tehát a világbanki jelentés logikáját követve, a megnövekedett hallgatói létszám és a kutatás támogatásának imperatív jellege évi 16 millió USD-nál nagyobb összeget igényelne.

A rendelkezésre álló adatok szerint – az adott év átváltási kulcsával számolva a hazai felsőoktatási intézmények könyvtárai

1989-ben	1991-ben	1993-ban	1999-ben
3 190 000	3 501 000	7 216 000	7 300 000

USD-t költöttek hazai és külföldi szakirodalom beszerzésére.

Az 1999-es folyóirat-beszerzés adatainak elemzése azt mutatja, hogy a 25 állami egyetem könyvtára külföldi folyóiratokra, CD-ROM-okra és online adatbázisokra a folyó évben 5 280 697 USD-t költött. Ha ide számítjuk a most meg nem kért főszerzők külföldi folyóirat-vásárlási keretét, az összeg nem haladja meg az 5,5 millió USD-t. A hazai példák tudjuk, hogy egyetemi könyvtáraink költségvetésük minimálisan 75%-át kénytelenek külföldi folyóiratok beszerzésére fordítani. Akkor tehát 1999-ben a magyar felsőoktatásnak könyvek és folyóiratok beszerzésére legfeljebb 7,3 millió USD-nak megfelelő összeg állt rendelkezésére.

Az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a költségvetés és a tanszékek, valamint az oktatók kutatási támogatása egyre inkább visszavonul a folyóirat- és könyvbeszerzés finanszírozásából. A hivatalos kutatástámogatási kuratórium nem is tekinti feladatának a folyóirat-beszerzés támogatását, az egyéni kutatóknak pedig eszközvásárlásai és utazási költségeik emésztik fel a keretüket.

A külföldi adathordozók beszerzését nehezíti egyrészt a 80-as évek 200%-ot is elérő áremelkedése után a 90-es években tapasztalható drágulás, másrészt a forint devalvációja, illetve a csúszó leértékelés. Mind az angliai, mind az USA-beli kiadók 1993-tól évente átlagosan 11%-kal emelték áraikat, és ez a folyamat most is tart. A nyugati piacon a drágulást az STM-kiadók (Science, Technology, Medicine) akciója kezdeményezte.

A két komponens figyelembe véve az egyetemi könyvtárakban az azonos szintű beszerzés fenntartása érdekében évente mintegy 20-25%-kal több pénzügyi forrást kellett volna bevonniuk stagnáló költségvetési körülmények között. A helyzeten az sem változtatott, hogy a 90-es évek folyamán pályázati lehetőségek nyíltak meg az egyetemek számára. Közismert tény, hogy az egy évre szóló pályázati pénzből öngyilkosság folyóiratot rendelni, mert nem biztosított a következő évben a finanszírozás.

Mindezek arra kényszerítették a könyvtárakat, hogy évente változó mértékben, de nagyszámú és nagy értékű folyóiratról mondjanak le. Egzakt számokat nehéz mondani, mert szemben a tantervben dolgozó oktatóval, aki 1-2 folyóirat elvesztését akár egy évtizedig sem felejtí el, a 90-es évek elején az egyetemi könyvtárak nem vezettek nyilvántartást a lemondott folyóiratok példányszámáról, a mára valorizálható előfizetési összegéről. Hozzávetőleges összesítésünk azt mutatja, hogy a jelenlegi folyóirat-állomány legalább egyharmaddal csökkent a címeket illetően. Elsősorban a drága MCB-, Elsevier-, Kluwer-folyóiratokat és a Chemical Abstractset mondták le. Mindez nem zárja ki, hogy ezek helyett új, olcsóbb folyóiratokra fizettek elő.

Külföldifolyóirat-, CD-ROM és online adatbázisigény

A munkabizottság kialakította a hagyományos és e-folyóiratok, valamint teljes szövegű CD-ROM adatbázisok egyesített adatbázisa építésének szempontjait. Az adatbázis építéséhez és az elemzéshez szükséges szoftvert kifejlesztették, amelynek alapján az egyetemi könyvtárak a korábban közölt adataikat kiegészítették, illetve módosították. Az adatbázis összeállításának szempontjai: folyóirat neve, kiadó, ISSN, valutaár, Ft-ár, szállító, könyvtár neve, tudományterület, konvertált USD-ár, információhordozó (papír, CD-ROM, online), előfizetett és új igény. A tudományterület feldolgozásánál az OTKA tudományterületi felosztását használtuk.

Az adatbázis elemzése során a következő megállapításokra jutottunk:

1. Az egyetemi könyvtárak által rendelt és igényelt 13 072 folyóirat mennyiségileg körülbelül az 1990-es szintnek felel meg, de az összetételben jelentős változások történtek.
2. A 2000. évre becsléseink szerint az oktatás-kutatás igényeinek kielégítésére minimum 11-12 millió USD szükséges a külföldi folyóirat és CD-ROM, online adatbázisok előfizetéséhez.
3. Az előfizetett CD-ROM-ok és az online folyóiratok aránya az előfizetésben a papír alapú folyóiratok előfizetésének kb. 15%-át éri el. A CD-ROM és online előfizetésekben vezet a SZOTE, KLTE, a SOTE és HIETE.
4. A tudományterületi besorolások igen eltérőek, a felsorolt címek több mint 30%-ánál nincsen besorolás (itt az előfizetési összeg döntő többségét 3 adatbázis adja – SCI, Inspec, Current Contents), a megadott tudományterületi besorolásokat tekintve az előfizetetteknek a filozófiai és történettudományok, a gazdaság- és jogtudomány és az orvostudomány súlya a legnagyobb. A CD-ROM és az online előfizetésben az orvostudomány az előfizetés felét teszi ki.
5. Az új igények feltérképezése a felhasználói igények és tudásmetriai módszerek alapján készült. Az új igények CD-ROM-ok esetében az eddigi előfizetettek közel kétszerese, az új online előfizetések értéke megközelítően azonos az eddigi előfizetettekével. A papírformában megjelenő folyóiratok iránti igény visszafogett.
6. Az új igények között a legmagasabb darabszám és érték az orvostudományt és a gazdaság- és jogtudományt jellemzi. Az említett tudományági besorolás hiánya döntően az orvostudomány és a műszaki tudomány igényét növeli tovább.
7. Az összes igényt (előfizetett + új) tudományterületenként vizsgálva látható, hogy a címek 26%-a nincs besorolva, s ez az előfizetési összegben 30%-ot tesz ki. Az összes igényben kiemelkedően magas az orvostudomány, biológia, kémia, matematika és fizika, valamint a gazdaság- és jogtudomány részesedése.
8. A papírformában megjelenő folyóiratok iránti igények között kevés a párhuzamosság, ezeket általában a földrajzi elhelyezkedés indokolja, egy intézményen belül elvéve fordul elő, ezért a duplumok kiszűrésével nem indokolt foglalni.
9. A címenként megadott CD-ROM és online igények áttekintése után megállapítható, hogy a könyvtárak gyakran igényelnek olyan adatbázisokat, amelyek már valahol fellelhetők, illetve még nincsenek az országban, de van információ róluk. Ugyancsak gyakran előfordul, hogy ugyanazt az adatbázist kívánják elérni vagy

CD-ROM-on, vagy online. Az új igények között egyaránt szerepelnek bibliográfiai adatbázisok, szótárak, teljes szövegű adatbázis-változatok és egyedi online folyóiratok.

Javaslatok és indoklás

1. CD-ROM adatbázis és online elérés előfizetése

A szakértői bizottság nem rendelkezett semmiféle információval, hogy javaslatában a lehetségesre vagy az optimálisra tegye a hangsúlyt. A CD-ROM és az online elérésű adatbázisok, folyóiratok (full-text) 3 évi előfizetésének központi finanszírozása rendkívül jelentős előrelépés lenne a felsőoktatás és kutatás szakirodalmi és információellátásában.

Az elektronikus folyóiratok elsősorban az STM-kiadóknál terjedtek el. Céljuk a nyomtatott publikációk piacának biztosítása, s ezzel párhuzamosan fejlesztik ki az elektronikus változatot a további haszon reményében. Németországi elemzések szerint (R. Griebel) az STM-kiadók konzorciumos ajánlatai nem éppen a könyvtári érdekeket szolgálják. A német egyetemi könyvtárak számára elhangzott figyelmeztetés, ami ránk is érvényes, hogy konzorciumos megállapodás esetén mérlegelni kell, hogy a többletköltség milyen arányban áll a többletértékkel.

Az ismert elektronikus folyóiratok száma (párhuzamos kiadások) megközelíti a 8000 címet, nem számítva a newslettereket és academic discussionokat. Az e-folyóiratok kezdeti elterjedése magával hozta a könyvtárak és kiadók érdeklenségének kiéleződését. 1997-ben a holland és a német könyvtárak egy csoportja határozatot fogadott el:

- elutasítják a kiadók azon követelését, hogy e-folyóirat rendelése esetén nem mondhatják le a nyomtatott változatot;
- a nyomtatott és az e-változat együttes rendelése esetén az ár csak 7,5%-kal lehet magasabb, mint a papírváltozat;
- kizárólagosan e-kiadás rendelése esetén az ár nem lehet több, mint a nyomtatott változat 80%-a.

Ehhez a határozathoz csatlakozott néhány hónap múlva a finn egyetemi könyvtárak szövetsége is. 1998 márciusában az International Coalition of Library Consortia (több mint 5000 tagkönyvtárral a világ minden részéről) hasonló értelmű határozatot fogadott el.

Magyarországon az anyagi korlátok miatt az e-folyóiratok elterjedtsége igen csekély, és a világterméshez képest alacsony a tudományos könyv-

tárakban használt CD-ROM-ok száma is. Talán ezért is ajánlatos, hogy – ha ezen a területen előre akarunk lépni – vegyük figyelembe más, részben hozzánk hasonló nagyságú ország egyetemi és tudományos könyvtárainak gyakorlatát.

Javaslatunk egyik lényeges eleme a *finnországi gyakorlat szelektív, anyagi eszközöktől és revideált könyvtári igényektől függő alkalmazása*. A finn elektronikus könyvtár 1997-ben 8,5 millió finn márkával kezdte működését, 1998-ban költségvetése már 20 millió finn marka volt. Felügyeletét és finanszírozását a finn oktatásügyi minisztérium látja el.

A FinElib két lépcsőben szervezte meg működését, két ízben fordult kérdőívvel a finn felsőoktatási és kutatóintézeti könyvtárakhoz. Az igények alapján szervezte meg az adatbázisok teljes és korlátozott szintű licencének vételét, az adatbázisok és az e-folyóiratok használatának biztosítását.

A FinElib kertében a felsőoktatási könyvtárak az alábbi adatbázisokat érhetik el:

Elektronikus folyóiratok: ABI Inform: Proquest Direct, használja: 12 egyetemi könyvtár és 8 főiskola; Academic Press: IDEAL, használja: 17 egyetemi könyvtár, 25 főiskola, 9 kutatóintézet; ACS-American Chemical Society, használja: 9 egyetemi könyvtár; IEEE/IEE-IEL Online, használja: 4 egyetemi könyvtár, 7 főiskola; EBSCO: Academic Search Elite és Business Source Elite Optional, használja: 20 egyetemi könyvtár, 31 főiskola, 2 kutatóintézet; OVID: Medline, CINAHL, EMBR, használja: 4 egyetemi könyvtár, 21 főiskola; Springer-Link, használja: 14 egyetemi könyvtár, 18 főiskola, 5 kutatóintézet.

Referáló adatbázisok: ABC Clio: Historical Abstracts, használja: 7 egyetemi könyvtár; Cambridge Scientific Abstracts, használja: 20 egyetemi könyvtár, 23 műszaki főiskola, 3 kutatóintézet; International Index to Music Periodicals, használja: 4 egyetem, 2 főiskola; SilverPlatter: BIOSIS – CAB – INSPEC – MLA, használja: BIOSIS – 4 egyetemi könyvtár, CAB – 4 egyetemi könyvtár, INSPEC – 7 egyetemi könyvtár, MLA – 8 egyetemi könyvtár.

Az OM döntése alapján a fenti adatbázisok igényléséről célszerű lenne megkérdezni az egyetemeket, illetve egyetemi könyvtárakat, melyeket tartanak legfontosabbnak, hogy elérhetők legyenek. Döntéskor arra is tekintettel kell lenni, hogy a potenciális felhasználók száma mennyi, illetve a magyar tudománynak melyek a prioritásai. Gazdaságossági szempontokat figyelembe véve, nem biztos, hogy jelen helyzetben minden – túl általános információkat tartalmazó – adatbázis előfizetését országosan kell preferálni. (Ettől függetlenül, ha pl. valamely könyvtárnak a technikai-személyi feltételei lehetővé teszik, egy intézmény fizetne

elő célzott támogatással pl. hivatkozási indexeket, de az kiszolgáló az egész országot. Információink szerint egy-egy ilyen adatbázis országos licence olyan költségekkel jár, amit lehetetlen kifizetni, arról nem is beszélve, hogy az adatbázisgazdák, illetve szolgáltatók korlátozzák a konzorciumtagok számát.)

Az oktatás és kutatás preferált szakjait, tudományterületeit kiszolgáló teljes szövegű folyóirat-adatbázisok előfizetése lényeges javulást eredményezne az ellátottságban már induláskor.

2. Papír alapú folyóiratok előfizetése

Az 1999-ben előfizetett papír alapú folyóiratok további előfizetése bizonytalan, mivel az egyetemi könyvtárak nem rendelkeznek biztonságos költségvetési kerettel.

Szükségesnek tartjuk:

- az integrálódott egyetemek folyóirat-beszerzéseink összehangolását intézményen belül és országosan;
- ne legyen lemondva a csak 1 példányban előfizetett ún. magfolyóirat;
- meg kell oldani a különösen drága és értékálló folyóiratok 1 példányos előfizetése révén az egész tudományterület országos ellátását elektronikus dokumentumküldő szolgáltatással, könyvtárközi kölcsönzéssel;
- az egyetemi könyvtárak – a pótlólagos költségek finanszírozása mellett – kötelesek biztosítani a folyóirat elérhetőségét a főiskolák oktatói, hallgatói, valamint a kutatók számára is.

3. Megjegyzések

Koncepciónk kedvező megítélése esetére és a beszerzési infrastruktúra átalakítására tett előterjesztésünk után javasoljuk, hogy az anyagi források keretének és származásának ismeretében bizottságunk megbeszélést folytasson az egyes tudományterületek (agrár-, orvos-, műszaki, természet-, gazdaság-, társadalomtudomány stb.) szakembereivel, akikkel közösen kidolgozhatjuk, hogy a finnországi gyakorlatból milyen konkrét adatbázisok, folyóiratcsomagok, azok részei, vagy egyéb online elérhető folyóiratok iránt mutatkozik igény intézményeinkben.

Javaslatunkat úgy kívánjuk bővíteni, hogy figyelemmel legyen az előzetes vizsgálatba nem bevont egyházi egyetemek, kutatóintézetek, a 2000. január 1. után integrált főiskolák realizálható szükségleteire. A valós igények megjelölése után tehet a bizottság javaslatot az országos, országosan korlátozott, szakterületi licencek meghívásos tárgyalásainak megindítására.

Javaslatok az egyetemi könyvtárak finanszírozási rendszerének átalakítására

A könyvtárak fenntartásának és finanszírozásának jelenleg nincsenek világos elvi alapjai sem a felsőoktatási rendszer egészében, sem az egyes felsőoktatási intézményeken belül. A fenntartó intézmények alulfinanszírozottsága, a több helyütt felhalmozódott adósság következtében úgy tűnik, nemcsak a megkezdett automatizáció folytatására, hanem a folyóirat-törzsállomány, a már megindított CD-ROM és online (internet) adatbázisok előfizetésére, valamint a szükséges tankönyvek és szakkönyvek megvásárlására sincs elégséges forrás már jelenleg sem, a 2000. év pedig újabb megpróbáltatásokat jelez. Ezért javasoljuk, hogy az egyetemi könyvtárak egységes elveken alapuló állami költségvetési támogatásban részesüljenek.

Jóllehet a jelenlegi finanszírozási stratégia elsősorban az állományfejlesztésre irányul, nem hagyhatjuk figyelmen kívül az egyetemi könyvtárak finanszírozási problémáit általában, így arra vonatkozó észrevételeinket és javaslatainkat is megtegyük.

A finanszírozás rendszere, követve a felsőoktatás finanszírozásának struktúráját, az alábbi elemekből tevődne össze:

Képzési és létesítményfenntartási előirányzat

- amely a *funkcionálisan elkülönült könyvtári egységeket* venné figyelembe (központi könyvtár, kari könyvtárak). A fenntartás fogalmába értendők: fűtés, világítás, kommunális költségek, karbantartás, felújítás, higiénés és biztonsági feltételek biztosításának költségei, helyiségek bérleti díja, gépek, berendezések üzemeltetési stb. költségei, számítógépes információs rendszerek (hardver, szoftver) karbantartási, maintenance/support költségei, valamint a bérjellegű költségek.

E költségeket az *egyetemi költségvetésben elkülönítetten kellene kezelni*, forrásai: az egyetem állami támogatása, amelyet ki kellene egészíteni az egyetemi könyvtárak nyilvános funkciója ellátásából eredően célzott állami támogatással (pl. annak figyelembevételével, hány külső beiratkozott olvasó, illetve látogató veszi igénybe a könyvtár szolgáltatásait). A könyvtári szolgáltatások működtetésének költsége a könyvtárpépület nagyságától, a nyitvatartási időtől, a szolgáltatások fajtáitól, a látogatók (olvasók) számától stb. függ.

Normatív állománygyarapítási előirányzat

- amely a dokumentumellátást és a könyvtári, információs szolgáltatásokat támogatja. Ide

értendő az állománygyarapítás (hagyományos és nem hagyományos információhordozók), könyvtárközi kölcsönzés (copyrightköltségek), adatbázis-építés stb.

Az intézményi akkreditációt célszerű lenne az egyetemi könyvtárban elérhető szakirodalom és tudományos információellátás valamilyen szintjéhez kötni. Új szak alapításának vagy indításának egyik akkreditálási feltétele lehetne a tudományterületi szakirodalom pl. 25 000 kötetes induló állományának megléte, továbbá online információk elérhetősége az egyetem könyvtárában.

A tanulmányozott külföldi példákban a *tandij*, *PhD-bevétel* bizonyos százalékát is minden esetben a könyvtárak kapják az állománygyarapítási keret felépítéséhez.

Az állománygyarapítási normatíva kialakításának szempontjai lehetnek: az oktatott és kutatott diszciplínákra – a szakirodalmi igények és sajátosságai figyelembevételével – kialakított kategóriák szerinti normatív összeg szorozva a hallgató+oktató létszámmal; ehhez intézményenként minőségi differenciálásra további normatíva jönne: az akkreditált programok száma szerinti összeg szorozva a minősített oktatók és kutatók számával.

Ha bonyolult számításokat most nem is tudunk bevezetni az állománygyarapítási keretek kialakításához, egy minimális konkrét összegből is kiindulhatunk, amivel valamilyen biztonságot lehetne nyújtani az állománygyarapítási keretek hektikusága ellen. Javasoljuk, hogy indulásként a felsőoktatási könyvtárak: (1) 1 nappali tagozatos hallgatóra számítva évi 20 000 Ft-ot, és (2) a kutatási normatíva 20%-át kapják meg állománygyarapítási célra.

Az így képzett állománygyarapítás-fejlesztési keretet nem osztanák le automatikusan, ez a forrásképzés számítási módja. Az így kiszámított pénzügyi keretből lehetne bevezetni pl. az önkormányzatok érdekltségénél nagyobb támogatáshoz hasonló ösztönzőket a felsőoktatási könyvtárakat fenntartó intézmények támogatására. Amennyit, vagy amennyivel többet fordít állománygyarapításra a főiskola vagy egyetem, annyit vagy annival többet kapna a központi alapból. Ugyancsak ez az összeg/keret szolgálhatna forrásul országos projektek megvalósításához.

Az 1 hallgatóra jutó szakirodalmi gyarapítási összeg növelésével a TFKF programban 1994/95-ben kitűzött céljainkat kezdhethetnénk megvalósítani, ahol is 5 év alatt évente eltérő ütemezésben évi 16 millió USD-t terveztünk e célra, alacsonyabb induló létszámmal (1995/96-os hallgatói létszám – 143 534).

Az egyetemi könyvtárak külföldi szakirodalmi ellátási kötelezettsége és így igénye erőteljes, a

gyarapítási párhuzamosságok elkerülése és ezzel a költségkímélő állományfejlesztési politika megvalósítása érdekében a *külföldi szakirodalmat* és információkat *döntően a nyilvános egyetemi könyvtáraknak kellene beszerezni*, tárolni, szolgáltatni és közvetíteni. Ily módon mind a főiskolai oktatók, hallgatók, mind a kutatóintézeti munkatársak hozzáférhetnek a világ szakirodalmi terméséhez az egyetemi könyvtárakban.

Fejlesztés finanszírozása, programfinanszírozás

E célra külön felsőoktatási könyvtári fejlesztési alap szükséges, melyből:

- országos, nemzeti projekteket valósítanak meg, mint pl. az elektronikus folyóiratok, adatbázisok országos előfizetése (EISZ);
- az egyetemi könyvtárak pályázat útján nyerhetnék el a fejlesztésükhöz szükséges összeget, ez biztosítaná a képzési struktúra változásainak követését (új szakok, szakirányok és kutatási témák ellátását), a könyvtári rendszerben betöltött nyilvános feladatkör ellátását, az automatizálás fejlesztését, új szolgáltatások beindítását;
- a szükségessé vált épületfejlesztési tervek valószínűsülnek meg.

A felsőoktatás és kutatás külföldifolyóirat-ellátottsága javításának irányai és feltételei

A magyar egyetemi könyvtárak funkcióinak megváltozásából, feladataik megnövekedéséből, valamint az egyetemi könyvtárak folyóirat-állományáról készült felmérés adatbázisban rögzített eredményeinek elemzéséből, melyet tanulmányunk első részében áttekintettünk, az a vitathatatlan következtetés adódik, hogy az egyetemi könyvtárak folyóirat-állományának fejlesztéséhez gyors és hatékony központi intézkedésre van szükség.

1999-ben a hazai egyetemi könyvtárak rendelése

papírfórmátumú, CD-ROM adatbázis, online elérésű folyóirat

összes rendelés: 8873 cím 5 197 685 USD

A legszerényebben megfogalmazott szükséglet, amelyet az utóbbi évtized forráshiánya miatti lemondások, de ugyanakkor indított új szakok igényei indokolnak

összesen: 4199 cím 3 817 359 USD

Tehát az 1999. évben rendelt + az új folyóirat-igény

összesen: 13 072 cím 9 015 044 USD,
amely a korrekciók (adatbázis-kitöltés, árinformáció-hiány és áremelkedés) figyelembevételével

12 millió USD-t jelent 2000-től a külföldi folyóiratok beszerzésében,

melynek forrása lehet az egyetemi költségvetés mellett központi források, kutatási alapok támogatása.

2000-ben az ún. könyvtári szerkezeti többlet-támogatás célzott jellege megszűnt, beolvadt az egyetemi költségvetésen keresztül abba a képzés és létesítményfenntartás című normatív támogatásba, amelynek 90 százalékával a karok rendelkeznek. A karok által elnyert gazdasági önállóság bizonytalanná teszi, hogy a karok mekkora beszerzési keretet szavaznak meg pl. folyóirat-beszerzésre, s ha meg is szavazzák azt, hajlandóak-e más – nagyobb beszerzési keretet igénylő – karok külföldi folyóirat-rendelését anyagilag támogatni. Pl. a jogászok a többszörösen magasabb árú természettudományi, orvostudományi folyóiratok megvételét milyen – saját – anyagi áldozat révén tartják vagy tartják-e egyáltalán jogosnak?

A jelenlegi normatív támogatás mellett, amely sajnos teljes mértékben nélkülözi a könyvtári normatívát, a magas forrásigényű külföldi folyóiratok beszerzése nem oldható meg csak az egyetem, illetve karok költségvetéséből, más forrásokat kell biztosítani e célra.

A megoldás közelítéséhez két lehetőség kínálkozik:

- Az egyetemi könyvtárak beszerzési keretének biztosítása az OM hathatós közreműködésével.
- Elektronikus folyóiratcsomagok, CD-ROM-on található és online elérhető adatbázisok OM általi rendelése az egyetemi könyvtárak közreműködésével.

Az egyetemi könyvtárak állományépítési keretének kialakításában az OM intézkedése az alábbi területeken nyilvánulhat meg:

1. Legfontosabb volna a képzéssel és kutatással összefüggő *szakirodalmi gyarapítási normatíva, illetve ajánlás* kidolgozása, és ezek biztosítása közvetlenül az egyetemi központi könyvtárak számára:

- a) a beszerzési keret közvetlenül az OM-ből érkezne könyvtári-gyarapítási keret megjelöléssel az egyetemi könyvtárak számára; vagy
- b) a központilag megállapított vagy ajánlott normatíva szerint az egyetemek állapítanak meg saját költségvetésükben a „top slice” elv alkalmazásával az állománygyarapítási keretet;

- c) olyan egyetemminősítési, -rangsorolási elvek és ösztönzők kialakítása, amelyek a fenntartót érdekeltté teszik a szakirodalmi ellátás minőségének biztosításában.

2. Valamennyi újonnan létrejövő egyetem részéről sikeresnek ítélt pályázata alapján a világ-banki hitelből. Megfontolásra érdemesnek javasoljuk, hogy az aláírandó keretszerződés tartalmazzon olyan kikötést, hogy az egyetemeknek 2000. december 31-ig el kell készíteni saját egyetemi könyvtárak állománygyarapítási költségvetését, valamint a fejlesztés irányelveit.

A fenti elvek megvalósulása garantálná, hogy az egyetemi könyvtárak egyáltalán rendelkezzenek biztonságos gyűjteményfejlesztési feltételekkel, kerettel.

Javaslat az elektronikus információhordozók beszerzésére

Az elektronikus folyóiratok olyan korszerű információhordozók, amelyek használata a következő években világszerte ugrásszerűen terjedni fog, továbbá gyors és korlátlan hozzáférést biztosítanak az egyetemi könyvtárak növekvő számú olvasójának, új és korábban elképzelhetetlenül rugalmas keresési lehetőséget nyújtanak, s még további, sok előnyük van. Az elektronikus folyóiratok egyre nagyobb népszerűségét jelzi, hogy 1998-ban a német egyetemi könyvtárak 43%-a tervezte beszerzésük növelését, és a szaksajtóban számtalan hír és cikk foglalkozik egyetemi könyvtárak által létrehozott konzorciumokkal, melyek elektronikus folyóiratok előfizetésére jöttek létre. A CD-ROM adatbázisok népszerűsége még nagyobb, jelenleg ezek az információkeresés leggyakrabban használt eszközei.

Az elektronikus adathordozók a hazai felsőoktatásban is megjelentek már, azonban – véleményünk szerint – magas árak és a hazai forráshiány miatt még nem foglalhatták el valós helyüket a szakirodalmi tájékozódásban és az oktatásban. A szükségesnek ítélt és beszerzésre javasolt szakirodalmi források között a folyóirat-beszerzéshez szükséges összeg több mint 25 százalékát kellene a fenti adathordozókra fordítani.

A finnországi példa nyomán a magyar állam áldozzon a hazai felsőoktatásra olyan formában is, hogy elektronikus úton elérhető folyóiratcsomagok, adatbázisok hozzáférést teszi lehetővé szakmai konzorciumokba tömörült egyetemi könyvtárak számára felsőoktatásra kiterjedő és szakterületi licenc megvásárlásával. Javaslatainkat az OM illetékesei, a könyvtárigazgatók egy ad hoc bizottságának támogatásával tételesen megvizsgálták,

és az alábbi – szóba jöhető – folyóiratcsomagokat és adatbázisokat ajánlották megfontolásra, amelyeket empirikus információink alapján kiegészítünk: Springer-Link; Elsevier; Science Direct; Academic Press; Ideal; ABI Inform; Proquest Direct; EBSCO; Business Source Elite; European Business ASAP; OVID; Medline; SilverPlatter; BIOSIS, CAB, INSPEC, MLA; ABC Clio; Historical Abstracts; Sociofile.

Megfontolandó:

- Az ISI (Institute for Scientific Information) kiadványai: Science Citation Index; Social Sciences Citation Index; Arts et Humanities Citation Index milyen formában (Web of Science) és mely könyvtárakban volna elérhető a hazai felsőoktatás számára. Ugyanez vonatkozik a Current Contents szekcióira is.
- Az *ingyenesen* elérhető *Uncover* tartalomjegyzék-szolgáltatás (17 000 folyóirat) és a kapcsolódó dokumentumszolgáltatás: a folyóiratcikk teljes szövegű *másolata megrendelésének* támogatása. (Az elektronikus dokumentumküldő szolgáltatáshoz szükséges *letéti díj* OM általi finanszírozása útján.)

A fent említett elektronikus folyóiratcsomagok és adatbázisok közül való végleges választás és megrendelés széles körű előkészítő munkát igényel. A javasolt elektronikus folyóiratcsomagok és CD-ROM adatbázisok kiválasztásakor figyelembe vett szempontok:

- a képzési és kutatási prioritások,
- az e-csomagok tartalma,
- az előfizetett és az újonnan igényelt folyóiratok jellemzőit tartalmazó adatbázisból levonható következtetések.

A javasolt elektronikus folyóiratcsomagok és CD-ROM adatbázisok tartalma a legtöbb egyetemen művelt tudományterületet felöleli, az egészen speciális profilú, pl. művészeti, testnevelési egyetem érdeklődését azonban nem elégítheti ki.

A javasolt program megvalósulása esetén az egyetemi könyvtárakon keresztül elérhető folyóirat-állomány az elektronikus hozzáféréssel többszöröződné. (Pl. a jelenleg 1 példányban 1 könyvtárban hozzáférhető 1100 folyóiratot tartalmazó online adatbázis 10 egyetemi könyvtáron keresztül elérést biztosítva 11 000 folyóirattal jelentősen növelve a felhasználók szempontjából.)

Az elektronikus folyóirat megrendelési volumenét és tartalmát befolyásolhatja:

1. A rendelkezésre álló keret legalább 3 évi előfizetésre. *Legalább 3 év* szükséges ahhoz, hogy a felhasználók hozzászokjanak az új típusú adathordozóhoz, minden felhasználói helyen kiépüljön a megfelelő infrastruktúra, s az egyetemek helyi döntéshozói az elektronikus folyóiratok versenyképességét elismerjék.

2. A megrendelés tartalmára a felsőoktatási képzés és kutatás prioritása mellett jelentős befolyást gyakorolhat az országos tudománypolitikai elvek alakulása, vagyis hogy az egyetemen kívüli kutatások területén milyen tudományterületek lesznek elsődlegesek. Remélhetőleg az egyetemi könyvtárak és az önálló főiskolai integrációk könyvtárai által alkotott szakmai konzorciumokba további pénzeszközök rendelkezésre bocsátása esetén a kutatóintézetek is belépnek.

3. Jelen helyzetben a felsőoktatás számára az ún. kiadói, vagy a tudományterületi elvek alapján összeállított e-folyóiratcsomagok bírnak jelentőséggel.

Ha a központi rendeltetést előkészítő irodának sikerül:

- az 1997-ben a holland és a német egyetemi könyvtárak által elfogadott konzorciumi elvek szerint megállapodást kötni, abban az esetben egyetlen példányos papírfórmátumú folyóirat rendelésével volna szervezhető a kiadói elektronikusfolyóirat-előfizetési konzorcium;
- a tudományterületi elven szerkesztett online teljes szövegű adatbázisok előfizetése esetében nem kötelező a papírfórmátumú folyóiratok megrendelése, így a konzorcium a tartalmi igény alapján szerveződhetne.

Az elektronikusfolyóirat-csomagok konzorciumos előfizetése és a könyvtárközi kölcsönzés kapcsolata

Az adatok elemzése azt mutatja, hogy a párhuzamos rendelések kiszűrése esetén is mintegy 7000-7500 külföldi folyóiratcím jár az országba. Ez a nagy érték szükségessé teszi, hogy az egyetemi könyvtárak saját körükben könyvtárközi konzorciumot hozzanak létre.

A hallgatói létszám növekedése, az új szakok és hallgatói önállóság fokozódása miatti igénynövekedés, a szolgáltatások gyorsaságának kívánalma, ezzel szemben a folyóirat-állomány drámai csökkenése a *források megosztott birtoklására* és a *könyvtárközi kölcsönzésre* vonatkozó új álláspont kialakítására kell, hogy ösztönözze az egyetemi könyvtárakat. A könyvtárközi kölcsönzés a gyűjteményfejlesztés kiterjesztése. A felhasználót nem érdekli, hogy a szükséges dokumentum a könyvtár állományában található-e meg, vagy könyvtárközi kölcsönzés keretében jut el hozzá, ha ez elég gyorsan történik. Az egyetemi könyvtárak világszerte arra a következtetésre jutottak, hogy átfogó gyűjtemények létrehozása nem lehetséges.

A konzorciumok keretében beszerzett dokumentumokból a részt vevő könyvtáraknak szolgáltatási kötelezettségük van saját intézményükben, az integrált egyetemen belül más felsőoktatási intézmények, valamint a hazai kutatóközösség számára.

Az egyetemi könyvtárak rugalmas, pénzkímélő módon alakíthatják ki szolgáltatásaikat a konzorciumok keretében előfizetett dokumentumokból. Minden könyvtár maga dönti el, hová küldje kéréseit. Az egyetemi könyvtárak megállapodhatnak, hogy milyen elszámolási rendszert alkalmaznak egymás között.

Minden tranzakciónál leszámolni a posta és a másolás költségeit, nem gazdaságos. Minden könyvtár számon tarthatná az egymásnak nyújtott másolások számát, és egy évben egyszer, egyeztetés után a többet szolgáltató leszámolná a többlétszolgáltatás költségét. Erre a pénzkímélő könyvtárközi kölcsönzésre máshol is – pl. Norvégiában – van példa, és ugyanezt a decentralizált, rugalmas modellt javasolták az MKM–Világbank TFKF program keretében készült szakértői jelentések is.

A remélt elektronikusfolyóirat-csomagokból ki-elégítendő könyvtárközi kérések mennyisége nehezen becsülhető, mivel feltehetően az azonos vagy hasonló oktatási profilú intézmények könyvtárai valamennyien tagjai lesznek a tudományterületüket lefedő folyóiratokat előfizető konzorciumnak. Azonban igény merülhet fel a nem integrálódó főiskolák és a kutatóintézetek részéről.

A könyvtárközi kölcsönzés szükséges feltétele az infrastrukturális fejlesztés: nagy teljesítményű lézernyomtatók, szkennerek, elektronikusdokumentum-továbbító rendszerek.

Természetesen a fentiek nemcsak a konzorciumok keretében beszerzett dokumentumokból történő, hanem általában a felsőoktatási könyvtárak közötti, minden könyvtárközi kölcsönzésre vonatkoznak.

Összefoglalás

A könyvtárak fenntartásának és finanszírozásának jelenleg nincsenek világos elvi alapjai sem a felsőoktatási rendszer egészében, sem az egyes felsőoktatási intézményeken belül. A fenntartó intézmények alulfinanszírozottsága, a több helyütt felhalmozódott adósság következtében úgy tűnik, nemcsak a megkezdett automatizáció folytatására, hanem a folyóirat-törzsállomány, a már megindított CD-ROM és online (internet) adatbázisok előfizetésére, valamint a szükséges tankönyvek és szakkönyvek megvásárlására sincs elégséges

forrás már jelenleg sem, a 2000. év pedig újabb megpróbáltatásokat jelez.

Az elkövetkezendő költségvetési évvel az ún. könyvtári szerkezeti többlettámogatás célzott jellege megszűnik, beolvad az egyetemi költségvetésen keresztül abba a képzés és létesítményfenntartás című normatív támogatásba, amelynek 90 százaléka a karok rendelkeznek. A karok által elnyert gazdasági önállóság bizonytalanná teszi, hogy a karok mekkora beszerzési keretet szavaznak meg pl. folyóirat-beszerzésre. Félő, hogy az egyetemek finanszírozási nehézségei miatt a központi könyvtári gyűjtemények fejlesztése és a szolgáltatások működtetése veszélybe kerül, illetve erőteljes maradékelv érvényesül.

Ezért javasoljuk, hogy az egyetemi könyvtárak egységes elveken alapuló állami költségvetési támogatásban részesüljenek, amelynek első fázisában az állomány szinten tartását és fejlesztését kellene biztosítani.

I. Normatív állománygyarapítási előirányzat (hallgatói, kutatói)

- amely a könyvtári dokumentumellátást és a könyvtári, információs szolgáltatásokat támogatja. Ide értendő az állománygyarapítás (hagyományos és nem hagyományos információhordozók), a copyrightköltségek.

II. Fejlesztés finanszírozása, programfinanszírozás

Külön felsőoktatási könyvtárfejlesztési alap szükséges, melyből:

1. Országos, *nemzeti projektek* beindítása, megvalósítása, mint pl. az elektronikus folyóiratok, adatbázisok országos előfizetése (EISz).
2. Az egyetemi könyvtárak *pályázat* útján nyerhetnék el azt a szükséges összeget, ami biztosítaná a képzési struktúra változásainak követését (új szakok, szakirányok és kutatási témák ellátását), a könyvtári rendszerben betöltött nyilvános feladatkör ellátását, új szolgáltatások beindítását, a szakirodalmi és információ-ellátás fejlesztését.

Irodalom

- DÖMÖTÖR Lajosné–SZENTIRMAI László: Állományértékelés az egyetemi oktatást szolgáló könyvtárakban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 43. köt. 11–12. sz. 1996. p. 419–427.
- DÖMÖTÖR Lajosné: Állománybecslés magyar felsőoktatási könyvtárakban. Conspectus típusú állománybecslés végrehajtásának lehetősége. = Könyvtári Figyelő, 5. (41.) köt. 3. sz. 1995. p. 433–441.

- DÖMÖTÖR Lajosné: Állományfejlesztés a magyar felsőoktatási könyvtárakban világbanki támogatással. Előkészületek. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 41. köt. 7–8. sz. 1994. p. 271–275.
- HUSZÁR Ernőné: A könyvtárak helye, szerepe és finanszírozása a felsőoktatási intézmények szerkezeti átalakítása után. = Könyvtári Levelező/lap, 12. köt. 5. sz. 2000. p. 6–8.
- HUSZÁR Ernőné: A könyvtár és a könyvtáros mint a szakkönyvpiac szereplője. = Könyvtári Levelező/lap, 11. köt. 12. sz. 1999. p. 20–23.
- HUSZÁR Ernőné: A könyvtári törvény és az együttműködés, a könyvtári szolgáltatások finanszírozása. = Könyvtári Levelező/lap, 11. köt. 10. sz. 1999. p. 6–10.
- HUSZÁR Ernőné: Az egyetemi könyvtárak funkcióinak változása és a felsőoktatás-kutatás szakirodalmi ellátottsága. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. május, p. 3–6.
- HUSZÁR Ernőné: A könyvtártámogatás elvei és gyakorlata. = Könyvtári Levelező/lap, 10. köt. 11. sz. 1998. p. 32–33.
- HUSZÁR Ernőné: A könyvtári törvény és a könyvtárak finanszírozása. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 44. köt. 9. sz. 1997. p. 328–335. Bibliogr.: p. 334.

- HUSZÁR Ernőné: A könyvtár és informatika szerepe a módszertani megújulásban. = Módszertani megújulás a felsőoktatásban. Szerk. Farkas Krisztina. Bp.: Tempus Mo. Iroda, 1996. p. 37–46.
- HUSZÁR Ernőné: Gondolatok a könyvtári ellátás finanszírozásának és törvényi szabályozásának alapkérdéseiről, az egyetemi könyvtárak funkcióinak változásáról. = Társadalom és Gazdaság Közép- és Kelet Európában, 18. köt. 4. sz. 1996. p. 7–37. Bibliogr.: p. 35–37.
- HUSZÁR Ernőné: Milyen szolgáltatásokkal segítheti a korszerű könyvtári hálózat az egyetemek megújítását? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1995. augusztus, p. 36–38.
- Jövő a tükörben. Felsőoktatási könyvtárfejlesztési program. Válogatott tanulmányok. A Világbanki hitelkérelmet megalapozó szakértői munkák a japán kormánysegélyből, az MKM irányításával készültek. Szerkesztőbizottság: Darányi Sándor, Dömötör Lajosné, Huszár Ernőné, Mader Béla, Virágos Márta. Bp. 1996. 437 p. Gépirat.
- SZENTIRMAI László: A magyar felsőoktatási könyvtárak állományépítési politikájáról. Elemzés, következtetés, megjegyzések. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1993. november, p. 12–19.

Beérkezett: 2000. VI. 14-én.

Az Oxford English Dictionary bővített online kiadása

A teljes *Oxford English Dictionary (OED) Online* mind a 20 kötete online elérhető az előfizetőknek. Jár nekik a háromkötetes kiegészítő sorozat, és a jövőben várható újabb kiegészítések is. A bővített kiadást 1994-ben kezdték el szerkeszteni, ez a módosítás 55 M USD-ba került. Negyedévenként fogják kibocsátani az új bővítéseket, amely a következőket tartalmazza:

- 20 online kereshető kötet;
- 1000 új és módosított szócikk negyedévenként;
- változtatható megjelenítési formátum, pl. ki-be kapcsolható kiejtés-magyarozat, etimológia, helyesírás-változatok és idézetek;
- a módosított szócikkek és a második kiadás összehasonlítása.

Az OED Online előfizetési díja évente 550 USD egyedi használatúknak, illetve 795 USD 4 hálózati használati engedélyért. Az Oxford English Dictionary CD-ROM-változata 395 USD-ba kerül.

További információ: www.oed.com

//Information Retrieval and Library Automation, 35. köt. 11. sz. 2000. p. 6–7/

(R. P.)

Az Infotrieve és az Advanced Information Consultants Inc. egyesülése

Az *Infotrieve*, a világ legnagyobb dokumentumküldő vállalata bejelentette egyesülését az *Advanced Information Consultants (AIC)* céggel, amely teljes körű dokumentumszolgáltatást végez. Az új szervezet lehetőséget ad arra, hogy az AIC információs szakemberei az *Infotrieve* fejlett technikáját használják.

Az *Infotrieve* 1987 óta működik, a világ egyik legnagyobb dokumentumszolgáltató vállalata. Könyvtári, levéltári hálózatán és kiadói egyesülésén keresztül teljes körű szolgáltatást nyújt, többek között ingyenes keresést a webes bibliográfiai adatbázisokban, a keresett dokumentum azonosítását, a fizetést megkönnyítő eszközöket stb. Az AIC 1982-ben alakult, elsősorban a vállalatok és egyéb szervezet számára végzett kutatásokat és információs szolgáltatást. Bővebb tájékoztatás a www.infotrieve.com és a www.advinfoc.com címen található.

//Infotrieve-sajtóközlemény, 2000. április 13. 2 p./

(V. P. É.)